OSLO STATSADVOKATEMBETER

Justis- og beredskapsdepartementet
Lovavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

DERES REF.:	VÅR REF.:	DATO:
16/7844 ES SSA/bj	2016/02128-2	13. mars 2017

HØRING – STRENGERE STRAFFER FOR FLERE LOVBRUDD OG ENDRINGER I UTMÅLINGEN AV OPPREISNINSERSTATNING

1. Innledning

Det vises til departementets høringsbrev av 19. desember 2016 vedrørende endring av straffeloven, straffeprosessloven og skadeserstatningsloven.

2. Utvidelse av strafferammen

Den ordinære øverste strafferamme etter straffeloven 1902 § 17, var fengsel i 15 år. Ved sammenstøt av lovbrudd eller gjentakelse, var ordinær øverste strafferamme fengsel i 20 år. I tillegg kunne fengsel i 21 og 30 år idømmes for visse typer lovbrudd. Alternativet med fengsel i 30 år kom inn i straffeloven i 2013 som en forskuttering av ikraftredelsen av straffeloven 2005 som hadde 30 års strafferamme for terrorhandlinger og krigsforbrytelser. Den særskilte strafferammen på 21 år kom inn i straffeloven 1902 i 1981 og erstattet livstidsstraffen. Denne endringen er omtalt i Johs. Andenæs Alminnelig strafferett, 6. utg. ved Rieber-Mohn og Sæther, hvor det heter:

> "Denne maksimalsatsen ble ved en lovendring i 1981 innført i stedet for det tidligere fengsel på livstid, som var hjemlet i enkelte straffebud. Endringen hadde ikke så stor praktisk betydning som man umiddelbart kunne tro. Livstidsstraffene ble alltid redusert ved løslatelse på prøve eller benådning. Den gjennomsnittlige soningestid for livstidsdømte vor i forrige århundre ca 11.5 år."

En ordinær strafferamme på 15 år og en praktisering av livtidsstraff/21 års strafferamme som beskrevet ovenfor, er utrykk for en human strafferetts tradisjon. Etter straffeloven 1902 var det opprinnelig adgang til å ilegge sikring og senere forvaring for lovbrytere hvor det forelå en kvalifisert gjentakelsesfare. Både sikringen og forvaringen etter 1902 loven kunne forlenges. For

Postadresse:
Postboks 8021 Dep.
0030 Oslo

Kontoradresse:
Universitetsgata 7
0164 Oslo

Telefon: +47 22 98 13 00
Telefaks: +47 22 98 13 31
E-**post**: post.oslo@statsadvokatene.no

disse lovbryterne kunne soningstiden bli betydelig lengre enn det gjennomsnitt som er angitt ovenfor.

Straffeloven 2005 har ingen generell bestemmelse om lengstestraff tilsvarende den tidligere lovs § 17. Den øvre strafferammen er fastsatt i hvert enkelt straffebud. Dette representerer likevel ikke noe brudd med den humane straffetradisjonen, en tradisjon som også påtalemyndigheten gir sin tilslutning til.

Innføring av en strafferamme på 30 år ved sammenstøt av lovbrudd ble vurdert forut for vedtakelsen av straffeloven 2005 alminnelige del. Se Ot.prop nr 90 (2003-2004) kap 11.6, hvor en strafferamme på 30 år ble vurdert for sammenstøt av lovbrudd, krigsforbrytelser, folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og andre særlige grove lovbrudd. De lovbruddene som var aktuelle, var drap, grov seksuell omgang med mindreårige, kapring, alvorlig brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse.

I Ot prop 90 (2003-2004) kap 11.6.5. er det sitert fra riksadvokatens høringsuttalelse knyttet til forslaget om maksimal strafferamme på 30 år. Det siterte gjelder i utgangpunktet alvorlige enkeltforbrytelser, men har langt på vei gyldighet også for sammenstøt av lovbrudd. Oslo statsadvokatembeter stiller seg bak de prinsipielle vurderingene som kommer frem i den høringsuttalelsen.

I høringsnotatet side 9 pkt 2.4 Hovedbegrunnelse for forslaget om straffeskjerpelser, heter det:

> "Det er fastsatt i Sundvolden-plattformen at regjeringen vil:
>
> *"Heve straffenivået der gjerningspersonen har begått flere straffbare forhold."*
>
> Målsetningen reflekterer et synspunkt om at dagens straffenivå ikke i tilstrekkelig grad reflekterer alvoret og grovheten i å begå gjentatt eller omfattende kriminalitet. Både klanderverdigheten i gjerningspersonens handlemåte og skadevirkningene for fornærmede og samfunnet øker med antallet lovbrudd.
>
> Selv om straffutmålingen etter gjeldende regler vil gjenspeile både antallet og lovbrudd gjerningspersonen har begått og grovheten i disse, kan det særlig i saker som gjelder integritetskrenkelser av flere fornærmede argumenteres for en mer forholdsmessig straffutmålingspraksis. Overfor den som rammes av en voldtekt kan det være vanskelig å begrunn at handlingen gir mindre utslag i straffutmålingen dersom gjerningspersonen skal dømmes for flere andre voldtekter. .... Dette kan oppfattes som at fornærmede har et svakere strafferettslig vern, eller samfunnet uttrykker mindre klander, overfor gjerningspersoner som allerede har begått lovbrudd av tilsvarende grovhet."

Etter vår oppfatning er det svakheter i den siterte argumenetasjonen. For det første gir begrunnelsen ikke uttrykk for hvorfor det eventuelt foreligger et behov for en hevning av strafferammen. Uten en referanse til et behov, blir anførslene for en hevet straff kun et standpunkt med svak forankring. Videre synes anførslene å basere seg på en betraktning om at en "strafferabatt" , hvis en gjerningsmann begår flere lovbrudd, sier noe om fornærmedes strafferettslige vern. En slik betraktning synes imidlertid å blande to hensyn; fornærmedes strafferettslige vern og hva som er en riktig straff.

Med mindre man anvender et strikt kumulasjonsprinsipp, vil alltid flere straffbare forhold pådømt i samme sak medføre lavere straff enn flere straffbare forhold pådømt i hver sin sak. Det forutsettes at straffeloven 2005 § 82 ikke kommer til anvendelse. Nesten uansett hvor høyt strafferammen for sammenstøt av forbrytelser settes, vil det alltid kunne tenkes tilfeller hvor strafferammen oppleves for lav. Normalt uttrykt ved at man "stanger hodet i taket" på strafferammen. Etter vår oppfatning er det ikke riktig å regne seg tilbake fra den utmålte straff til en teoretisk beregning av hva straffen blir pr lovbrudd og sammenholde dette med normalstraffen for ett tilsvarende lovbrudd. Den differansen som man da teoretisk kan regne seg frem til, kan vanskelig hevdes å gi uttrykk for forskjeller i det strafferettslige vernet den enkelte fornærmede har.

Fra vår side står dette spørsmålet ikke i noen annen prinsipiell stilling enn det som er kommet til uttrykk i departementets vurderinger i Ot prop 90 (2003-2004) pkt 11.6.5.4. Stortinget sluttet seg til dette gjennom vedtakelse av den alminnelige delen av straffeloven i 2005. Disse vurderingene har fortsatt gyldighet.

De bærende hensyn for straff for alvorlige forbrytelser, har etter vår tradisjon vært preget av oppfatninger om straffens nyttefunksjon. Straffen skal styre adferd, dels for allmennheten og dels for den enkelte. Disse hensynene begrunner straff inntil et visst nivå. Ut over dette nivået vil det være vanskelig å forsvare straffens nytteverdi (preventive effekt), og enda vanskeligere å forsvare straffens moralske begrunnelse.

Vedtakelsen av straffeloven 2005 ligger nå 12 år tilbake i tid. Det kan derfor reises spørsmål ved om det har skjedd noe i løpet av denne tiden som tilsier at gjeldende standpunkter knyttet til straffutmåling ved sammenstøt av lovbrudd, bør endres.

Et forhold som klart er endret siden vurderingene i Ot prop 90 (2003-2004) ble gjort, er straffenivåene for seksual- og voldslovbrudd. Normalstraffen for voldtekt utgjør nå 4 års fengsel. For gjerningsmenn som begår flere voldtekter, 3-4 voldtekter avhengig av om det foreligger skjerpende omstendigheter, vil en 21- års strafferamme klart utgjøre en synlig begrensing. Tilsvarende vil det være med voldtekt av mindreårige under 14 år, straffeloven 2005 § 299, jf 300/seksuell omgang med mindreårige under 14 år, straffeloven § 195, første ledd annet straffalternativ. For voldsforbrytelser vil en slik begrensning være særlig følbar for drap, hvor normalstraffen nå er 12 år. Ved drap på mer enn en person, vil strafferammebegrensingen på 21 års fengsel være enda tydeligere og . hvis drapet har skjedd etter forutgående planlegging, tidligere overlegg, hvor normalstraffen vil være 15 år. Det faktum at man raskere "når taket", kan selvsagt være et argument for at man bør se nærmere på hvor maksimumsstraffen for sammenstøt av lovbrudd bør gå. Ut fra det som er anført ovenfor om nytten av straffen, er det likevel vår oppfatning at selv om det nå avsies til dels betydelig strengere straffer for integritetskrenkelser enn tidligere, særlig i de tilfeller hvor det foreligger flere fornærmede, bør ikke dette i seg selv begrunne en utvidelse av strafferammen.

Det må ellers skilles mellom de saker hvor det idømmes fengsel (tidsbestemt) og forvaring (tidsubestemt) som straff. Det er kun for den første typen saker hvor det vil kunne reises spørsmål ved om en strafferamme på 20 eller 21 år ved sammenstøt av lovbrudd oppleves som problematisk lav. For gjentatte seksuallovbrudd vil forvaring fort bli resultatet. For disse domfelte vil straffen kunne forlenges om det fortsatt foreligger kvalifisert gjentakelsesfare ved utløp av den idømte forvaringsperioden. Den utmålte straffen kan således bli betydelig lengre enn de 21 år som er lovens lengste straff. Saker som leder til forvaring vil således ikke være av de sakene som

kan begrunne en utvidelse av strafferammen, herunder saker om serievoldtekter, overgrep mot mange forskjellige barn, eller langvarig misbruk av flere barn.

Dette embetet håndterer en betydelig andel av alle straffesaker i landet. I løpet av de siste 20 – 25 årene, kan det i realiteten ikke pekes på flere enn 2-3 saker hvor en kunne ha diskutert om en strafferamme på 21 års fengsel ved sammenstøt av forbrytelser har vært for lav. Oslo statsadvokatembeter oppfatter derfor ikke at det foreligger et reelt behov for å utvide strafferammen for sammenstøt av lovbrudd.

3. Forslag om at strafferammen skal tredobles ved sammenstøt av forbrytelser
Det som er behandlet under pkt 2 er spørsmålet om utvidelse av strafferammen etter strl § 79 a, til mer enn 21 år, jf forslag til lovtekst pkt 5.

I tillegg til forslaget om utvidelse av den maksimale strafferammen ved sammenstøt av forbrytelser, ligger det i forslaget også en endring av hvordan straffutmålingen skal økes. Dagens straffelov § 79 bestemmer at straffen kan dobles i konkurrenstilfellene. Høringsforslaget legger opp til at straffen kan tredobles. Ved endringen av straffeloven (1902) § 62 i 2003, gikk man fra å øke straffen med det halve til en dobling. Som bemerket i departementets høringsnotat gikk en rekke høringsinstanser mot en slik endring, i det man mente at det var rom nok til skjerpet straff innenfor daværende strafferammer.

I høringsnotatet gis det slik vi ser det, ingen begrunnelse for hvorfor man nå skal skjerpe straffen ytterligere ved sammenstøt av lovbrudd. Det er ikke påvist noen uheldig utvikling, eller noe annet behov som skulle tilsi en slik lovendring. Vårt inntrykk er at domstolene, innenfor de rettslige rammer som foreligger, i større grad enn tidligere skjerper straffen når det skal pådømmes flere straffbare forhold. Det er fortsatt mulighet til å skjerpe straffene ytterligere innenfor den rammen som allerede foreligger. Vi gir derfor ikke vår tilslutning til en ordning hvor straffen ved sammenstøt av forbrytelser skal tredobles.

4. Forslag til ny straffelov § 79 og § 40
Når det gjelder straffeloven 2005 § 79 følger det av det som er anført ovenfor at en ikke finner behov for noen lovendring. Om det likevel blir en endring, synes den foreslåtte strukturen hensiktsmessig. Alle de tre alternativene i § 79 a) - sammenstøt, b) – gjentakelse og c) – organisert kriminalitet, inneholder flere vilkår. Ved en numerisk opplisting, letter det oversikten over vilkårene. Når det gjelder forslaget til § 79 a nr 1, foretrekker vi det første alternativet. Dette gir klarest uttrykk for hva som skal være formålet med straffeskjerpelsen etter denne bestemmelsen.

Når det gjelder forslaget til ny straffelov§ 40, fremstår dette som unødvendig. Allerede i dag vil de fleste domstoler angi hva en normalstraff for de forskjellige lovbrudd vil utgjøre hvor flere lovbrudd skal pådømmes samtidig. Dette gjelder særlig i dommer fra Høyesterett, men også regelmessig i dommer fra de øvrige rettsinstanser. Påtalemyndigheten begrunner normalt også straffepåstanden på denne måten.

5. Oppreisningsansvar for lovbrudd begått av flere i fellesskap

En har fra vår side ingen innvendinger mot at reglene knyttet til oppreisningsansvar for lovbrudd begått av flere i fellesskap endres fra et solidaransvar til et pro rata ansvar. Det er ikke urimelig at hver enkelt gjerningsmann må betale en oppreisningserstatning som står i forhold til den handlingen vedkommende har gjort, og at man erstatningsmessig ikke skal slippe rimeligere unna fordi om lovbruddet er begått av flere i fellesskap.

På dette området vil som det fremgår av den rettspraksis som det er henvist til i høringsbrevet, variasjonene i alternativer være store. Dette gjelder både i forhold til vurderingen om det er ett eller flere overgrep, og på hvilken måte lovbruddet er begått i fellesskap. Domstolene har således behov for stor fleksibilitet for å avsi en riktig avgjørelse. Det kan også hende at den "standardiserte norm" for oppreisningserstatning ved voldtekt, har vært en hindring for utmåling av oppreisningserstatning ved lovbrudd begått av flere. Domstolene har nok i for stor grad sett på voldtekten som en samlet, jf flertallet i Rt 2008 side 65, mens det kan være grunn til å se på dette som flere krenkelser begått etter hverandre over et relativt kort tidsintervall, jf mindretallet i Rt 2008 side 65.

Hvordan forholdet er beskrevet i tiltalen og dermed hvordan bevisførselen blir lagt opp under hoved/ankeforhandlingen vil kunne være avgjørende for hvordan dette vurderes. Det kan medføre at fokus forskyves noe fordi det kan få betydning for vurderingen av oppreisningsspørsmålet. Denne innvendingen er ikke så stor at den bør hindre den foreslåtte lovendringen.

Jørn S. Maurud
Embetsleder

Erik Førde
Statsadvokat

Kopi:
Riksadvokaten